

O napredku arkeologičke znanosti u našoj Hrvatskoj zemlji.

(Nastavak. V. str. 19.).

I medju Dubrovčani bilo je od sada valjanih radnika na arkeologičkom polju. **Anselm Banduri** (1671—1748), izučiv nauke u Italiji, proživio svoje dne u Napulju, u Rimu, u Firenci i u Parizu, gdje bi odlikovan sa časti člana akademije nadpisa. Opisao je carigradske starine u dvie debele knjige sa mnogobrojnim slikami tiskane u Parizu god. 1711 na velikom listu pod naslovom: *Imperium Orientale*, a kašnje u sbirki bizantinskih spisatelja (*Bonnae MDCCCXL knj. 33—34*), te je ovo djelo još i danas veoma uvaženo: — *Numismata imperatorum romanorum a Trajano Decio ad Paleologos Augustos*, s uvodom *Bibliotheca Nummaria*, gdje se navadja i oštro prosudjuje sve, što se do onda bjaše pisalo o numismatiki; u Parizu g. 1718 u dvie debele knjige na velikom listu sa mnogobrojnim slikami, a sljedeće god. 1719 isto tako u Amburgu na četvrtini. I **Ivan Luka Zuzerić** (1716—1746) za rana prodje u Italiju, a zatim do Pariza, da se arkeologičkoj nauki posveti, ali ga u punoj mladosti nemila smrt pokosi, po što se već latio bio ozbiljnoga posla. Ostavi za sobom četiri razprave osobitom vještinom izradjene: *D' un antica villa scoperta sul dosso del Tusculo*; — *D' un antico orologio a sole ritrovato tra le rovine della medesima*; — *Sopra una medaglia di Attalo Filadelfo*; — *Sopra una medaglia d' Annia Faustina*. Sve četiri tiskane su u Mletcih, prve dvie god. 1746 a ostale 1747. Zadnja prvi put izadje na svjetlo g. 1745 na franceski u »Mémoires de Trévoux«. Medju dubrovačkimi arkeolozi zauzimalje odlično sielo i glasoviti matematik i fisik **Rugjer Bošković** (1711—1787), koj napisa više razprava arkeologičkih, naime o sunčanom satu, o obelisku Cesara Augusta u Rim prenesenu itd. Putujući u Carigrad posjeti Trojanske razvaline, i sastavi o tom obširno izvješće, u kom tumači više nadpisa ondje našastih. Ali dočim su ovi Dubrovčani radili na tudjem polju, **Ivan Alethy** (1668—1743) sabirao je i proučavao u samom Dubrovniku starine i prirodne tolikim žarom i troškom, da je na kratko njegov stan izgledao kao znatan sustavno priredjen muzej. Ostaju nam u rukopisu Ivanove poslanice na Jurja Mattei Dubrovčanina, kanonika sv. Jerka u Rimu, u kojih vješto razlaže o predmetih svoje sbirke. Njegov sin **Antun Alethy** († 1774) isto se bavio starinama, i napisa

o njih više razprava neizdanih. Mihovil pako Sorgo skupljao je revno epidauritanske nadpise.

Medjutim ljubav za starine sve više rasla i u ovostranoj Hrvatskoj. Baldasar Adam Krčelić iz Brdovca (15. velj. 1715—1778), doktor i kanonik zagrebački, služio se je starini novci i nadpisi, da po njih razjasni rimsko doba ove zemlje u svom djelu: *De regnis Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae notitiae praeliminare, Zagrabiae 1777*; ali ne riedko se u svojih ocjenah starih spomenika prevario. Ostavi u rukopisu: *Dissertatio ex inscriptione Sztenyeviczensi de veteri Andautonio, Pannoniae olim oppido*. sada u knjižnici Gajevoj (Rad 32 str. 71). Isto je tako radio Andrija Blašković iz Ivanića (28 stud. 1726—13 ožuj. 1797), jezuit, profesor bogoslovja, u svojih razpravah, koje dolaze pod naslovom: *Historia universalis Illyrici ab ultima gentis et nominis memoria, Zagrabiae 1794*. Sabrao je bio liepu sbirku rimskih novaca u Sisku i u Šćitarjevu. Ali ova dva daleko nadkrili Matija Petar Katančić Valpovljanin (12 kol. 1750—24 svib. 1825), Kapistranac, gimnazijalni profesor u Osieku i u Zagrebu, zatim u Pešti na sveučilištu numismatike i čuvar sveučilišne knjižnice. Po sav svoj život bavio se poglavito arkeologičkom znanosti, te se je u tom radu i izkazao kao podpun strukovnjak. Glavna njegova djela jesu: *Dissertatio de columna milliaria romana ad Essecum reperta, Essekini 1781, Zagrabiae 1794*; — *In veterem Croatorum patriam indagatio philologica, Zagrabiae 1790*; — *Specimen philologiae et geographiae Pannoniorum, in quo de origine, lingua et litteratura Croatorum, simul de Sisciae, Andautonii, Novioduni, Poetovionis, urbium in Pannonia olim celebrium, et his interiectarum via militari mansionum situ disseritur, Zagrabiae 1795* (monografiju o gradovih Andautonium i Siscia bjaše već izdao g. 1792); — *Tentamen publicum e numismatica utriusque semestris, Pest 1797*; — *De Istro eiusque adcolis, commentatio, Budae 1798*, (djelo pisano u Osieku još god. 1784); — *Elementa numismaticae veteris*, (po I. Eckhelu), Budae 1799; — *Orbis vetus et Tabula Theodosii Imperatoris picta*, Pestini 1805? — *Istri adcolarum geographia vetus*, koju preda god. 1805 sveučilištnomu vieću da se tiska; — *Istri adcolarum Illyrici nominis geographia epigrafica, Budae 1825*; — *Commentarius in Cuii Plinii II Pannoniam, Budae 1829*, a to je odlomak njegova ovećeg djela, koje osta u rukopisu, pod naslovom: *Geographia Ptolomei, Plinii, Strabonis, Herodoti et Mosis* (V. Zora 1847 br. 32). Osim toga ostavio je sjaset arkeol. bilježaka u svojih rukopisih, koji se

sada čuvaju dielomice u knjižnici peštanskoga sveučilišta a dielomice u knjižnici jugoslav. akademije. Katančić obično je svoja mnijenja utvrđivao samimi spomenici, kojih je mnogo za svojih čestih putovanjih po zemlji sam odkrio, te će njegova djela biti do vieka od velike pomoći svakomu iztraživaocu stare Panonije. Ali ga treba ipak oprezno rabiti, pošto je ne riedko jako zalutao. Na primjer u razpravi, koja se još danas čuva u rukopisu: *Denarius banalis illustratus*, uze za temelj svojih dokaza jedan novac, koj nije nikako slavonski, da li spada bezdvojbeno na Vlada II. Drakula vojvodu Vlaskoga (g. 1396. *V. Numis. Zeitschrift IV. str. 101*). Škola Katančićeva osta jalova. Za mnogo godina ovamo nema ni traga arkeologičkomu radu, osim ako je uspomene vriedan Fran Jul. Fras školski ravnatelj u Karlovcu, koj je u svojoj *Vollständige Topografie der Karlstädter Militärgrenze, Agram 1835* marljivo pobilježio starine, koje je na onom zemljištu opazio.

U ovom stanju nalazila se je arkeologička znanost u nas, kad na hrvatskom nebu sinu ona zvezda predhodnica, koja nam udahnu svestrano nov život, narodni preporod. Ljudevit Gaj nebijaše ja mačno izvanredni um, osobiti ženij, al bjaše bez dvojbe izvanredni rodoljub, naime takav, da mu jedva para ima u našoj poviesti. Njegova žarka, iskrena rieč razpaljivala je kao munjevina za dom i najtvrdja srdeca, te ga svak za dugo kao spasitelja i vodju sliepo sliedio. Uvjeren po primjeru Čeha, koliko je moćna poluga za razvoj kulture živa uspomena na prednja doba, kao što su stari spomenici, još g. 1829, kad prvo pozva narod da podigne književno društvo, doda: i uz njega *narodni muzej*, te vidimo, da je taj predlog umah u narodu našao odziva. Još 24 svibnja sliedeće godine 1830 Adolf Ladenhaufen, ljekar u Zagorju, posla pravoslavnoj akademiji označenoj kao privremenoj čuvarici 31 stari novac i više drugih arkeol. predmeta za budući muzej, a zatim su tekli darovi u to ime neprestance. U oglasu pako, kojim Dr. Gaj 20 listopada 1834 javi sveslavjanskomu narodu svoje izdavanje *Novina horvatskih i Danice horv.-slav.-dalm.*, primieti i to, da će se ova zadnja baviti »*navlastito zpomenska vredna znanya od nashega naroda Szlovenzkoga vu obchinzkom: od nyegve ztarine y dogodyajev*«. Treba znati, da je Gaj smatrao tada Ilire za naše pradjedove. Ustrojivši tako glavno sredstvo za promak narodne kulture, povrati se do mala na misao, da se podigne književno društvo i muzej, te još 13 kolovoza 1836 predloži u Danici, neka se čim prije osnuje *Društvo prijatelja na-*

rodne izobrazženosti ilirske, kōmu bi glavno zvanje bilo obrazovanje jezika, sakupljanje knjiga i rukopisa tiućih se naše prošlosti, te marljivo sabiranje i sakupljevanje svakojakih stvari, koje se na opredeljene znanosti protežu; odkuda bi se složnom voljom i moćom svih prijateljah narodne izobrazženosti ilirske velika občinska knjižnica i narodni muzeum podignuo. Slavni stališi i redovi usvojiše namah taj predlog glede društva, a glede muzeja ostalo se pri tom, da se medjutim zanj predmeti kupe (*Sabor od 4—17 kolov. 1836 Čl. XV*). Za ovo su se poglavito starala osim pravoslavne akademije i razna društva, koja su se zatim stvarala, naime *Narodna čitaonica* (1 ožujka 1838), *Hrv. slav. gospodarsko društvo* (ožujka 1841), *Ilirska Matica* (10. velj. 1842), te se toliko u kratko doba arkeologičkih i prirodoslovnih predmeta i knjiga sabralo, da je već god. 1846 na dionice kupljena palača grofa Dragutina Draškovića, muzeju i knjižnici posvećena pod imenom *narodni dom*. Prvi mu čuvar bjaše *Dragutin Rakovac*, tajnik gospodar. društva. Po njegovoj smrti (22 studena 1851) zamieni ga arkeol. struki podosta viešt a za muzej i knjižnicu veoma zaslužan muž major **Mijo Sabljar**, ali za malo nasliedi ga još rujna 1855 tajnik gospod. društva *Ljudevit Vukotinić*, da bude sam privremenim čuvarom celoga muzeja i knjižnice. Dne 1 travnja 1862 bude iznovice imenovan **Mijo Sabljar** za pravoga čuvara narod. muzeja; ali već tada taj čestiti starac bjaše oslabio tako, da uza svu revnost, koju je sve do smrti neumorno ulagao na korist ovoga zavoda, nije ni mogao znatno djelovati. Po njegovoj smrti (g. 1865) arkeol. sbirka i knjižnica prodjoše privremeno u ruke onda gimn. prof. *Vatros. Jagića*, a prirodoslovna u one pralječnika *Dra. Praunspergera*, da jih čuvaju. Tekar saborski članak o ustrojstvu muzeja, *Njegovim Veličanstvom* potvrđen 4 ožujka 1866, učini kraj tomu privremenomu stanju.

(Sliedi konac).

S. L.

Dodatak o nadpisu Hercega Stjepana.

(V. stranu 48).

Nadpis u *Goraždi* na pravoslavnoj crkvi od 1446 u velike je znamenit, jer *veliki vojvoda Stjepan* sebe zove *hercegom*, a to prije **dvije** godine nego mu je rimski car Fridrik III podijelio naslov *hercega od Sv. Save*.¹⁾ Po ovom bi se moglo zaključiti, ili da se

¹⁾ V. Poviest Bosne. V. Klaić na str. 297.